

РЕГУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ ОПОДАТКУВАННЯ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто основні форми державного впливу на інноваційну діяльність підприємств, розкрито суть податкового стимулювання як складової державної інноваційної політики, підкреслено необхідність підвищення ефективності податкового впливу на інноваційні процеси в Україні у контексті створення інноваційної моделі економіки держави.

Статья посвящена определению основных форм государственного влияния на инновационную деятельность предприятий, раскрытию сути налогового стимулирования как составляющей государственной инновационной политики. В статье также подчёркнуто необходимость повышения эффективности налогового влияния на инновационные процессы в Украине в контексте создания инновационной модели экономики страны.

The article is based on the explanation of the essential forms of state's influence on the innovative activities of the enterprises. It also determines the leading part of tax stimulation on the increasing of innovative processes in our country and establishing the innovative model of Ukrainian economy.

Ключові слова: інноваційна діяльність, податковий механізм, пільгове оподаткування, інвестиційний клімат, інноваційна активність, науково-технічний прогрес.

В умовах розвитку міжнародних економічних зв'язків країн та інтеграції України до Європейської спільноти формування розвиненої національної економіки набуває пріоритетного значення. Воно можливе лише завдяки використанню частини національного доходу на розширення або покращення (модернізацію) основних засобів та обігових коштів держави у сфері матеріального виробництва, а також у разі оновлення закладів науки і культури, розвитку «людського капіталу» та інноваційної діяльності [18, с.206].

Оскільки інвестиції – основний інструмент формування макроекономічних пропорцій, питання стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності неодноразово з'являється у працях науковців. Аналізу державної підтримки інноваційного розвитку в Україні присвячено дослідження таких вчених, як Ю.Бажал, В.Геєць, А.Крисоватий, А.Луніна, А.Никифоров, В.Семиноженко та ін., однак податкові механізми стимулювання інноваційної активності використовуються не так давно, що обумовлює актуальність теми статті.

Метою статті виступає висвітлення основних принципів побудови податкового механізму держави для стимулювання інноваційної діяльності підприємств. Завдання статті полягає у виявленні тенденцій розвитку інноваційного підприємництва в Україні, узагальненні теоретико-методологічних засад регулятивного впливу оподаткування на інноваційну діяльність підприємств та напрямків підвищення його ефективності.

До нормативних актів, що окреслюють законодавче поле у сфері стимулювання інноваційних процесів в Україні слід віднести закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність» та Закон України

«Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», який визначає правові, економічні та організаційні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні.

Складність регулювання інвестиційної-інноваційної діяльності обумовлюється тим, що одним із основних параметрів при прийнятті інвестиційних рішень є очікування. Щодо давно функціонуючих галузей існує досвід інвестування, тому очікування за умов стабільності розвитку господарської ситуації є прийнятною основою для інвестиційних рішень. Стосовно інноваційної діяльності такий досвід відсутній, тому від значної частини інноваційних проектів, які в умовах повної передбачуваності були б реалізовані, інвестори відмовляються. Для України проблема невизначеності та нестабільності дуже актуальна, тому без державної підтримки інноваційний процес не здатний ефективно розвиватися [17, с.41].

Зазначимо, що серед факторів, що впливають на інвестиційний клімат країни, окрім макроекономічних і нормативно-правових (якість і стабільність законодавчої бази та рівень корпоративної культури), виділяють фактор оподаткування. Він може справляти як стимулюючий, так і гальмуючий вплив на інвестиційну діяльність. Скорочення реального обсягу ВВП позначається на промисловому виробництві і викликає, як правило, нестабільний стан економіки у країні в цілому і внаслідок цього - зниження інвестиційної активності, тому одним із найпоширеніших напрямків державного управління інвестиційною діяльністю та впровадження інновацій, зокрема, є податкове стимулювання.

За формою впливу на інноваційну діяльність податкове стимулювання належить до непрямих методів державного управління, а його сутність полягає у відмові держави від частини податкових надходжень в обмін на зростання обсягу інноваційної продукції з урахуванням визначених державою пріоритетів. У свою чергу, зростання обсягів такої продукції приводить до збільшення суми податкових надходжень. За умови, коли останнє перевищує суму наданих податкових пільг, податкове стимулювання стає економічно вигідним як для суб'єктів інноваційної діяльності, так і для держави [5, с.17].

Прикладом цього може слугувати суттєве зниження податків у США на початку 1980 р. і збільшення обсягів їх сплати від діяльності нових підприємств як результат. Звичайно, економіка не миттєво реагує на зміну податкових ставок. Для цього потрібен час, впродовж якого держава має забезпечувати доходи бюджету. Тобто існує певний час реакції між зниженням податкових ставок і зростанням податкових надходжень внаслідок виходу підприємців із тіні та нагромадження нових виробників [11, с. 100].

Наголосимо, що пільгове оподаткування і кредитування є не лише складником основних методів інноваційної політики держави, до яких також належать бюджетні дотації, митні преференції, патентно-ліцензійна діяльність, адаптація інноваційних проектів до регіональних умов, але й однією із форм

державної підтримки інноваційної діяльності, до яких також відносять пряме державне фінансування витрат на наукові та науково-технічні роботи. Останнє використовують тоді, коли нові знання, здобуті в процесі інноваційної діяльності, мають багатогалузевий спектр застосування.

У свою чергу, під механізмом податкового стимулювання трактують сукупність методів і засобів впливу на вектор і динаміку розвитку національної інноваційної системи. До елементів зазначеного механізму у контексті інвестиційної діяльності підприємств науковці відносять [1]:

- ❖ звільнення платника податків від сплати податку (на постійній або тимчасовій основі);
- ❖ зменшення податкової бази;
- ❖ скорочення податкової ставки;
- ❖ підтримка у сфері міжнародного оподаткування;
- ❖ перенесення строків сплати податку на більш пізній період шляхом надання інвестиційних податкових кредитів (надавалися у всіх розвинених країнах шляхом вилучення із суми податку певної частини від суми приросту власних витрат на зазначені роботи, порівняно з аналогічними витратами у базовому періоді).

Крім цього, були й інші, поширені у другій половині 90-х років у низці країн світу способи стимулювання інноваційної діяльності, серед яких: пільговий режим амортизаційних відрахувань, надання субсидії на проведення досліджень і розробку нових видів продукції або процесів та ін. [19].

Інноваційна спроможність сьогодні є домінуючим чинником формування конкурентоспроможності країни та її регіонів у майбутньому, адже саме інновації дозволяють створити стратегічні переваги в конкурентніших галузях. Здатність ефективно використовувати інновації є дієвим інструментом підвищення продуктивності праці і залучення іноземних інвестицій. У регіонах України дуже відрізняються передумови для запровадження інноваційної моделі розвитку. Основний потенціал наукових кадрів і науково-дослідних установ зосереджений у шести найбільших містах, в яких розміщені регіональні відділення Національної академії наук України: Київ, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів та Одеса [9, с. 115].

Інноваційні технології у виробництво у Чернівцях у 2009 р. впроваджували лише 12 підприємств, 6 із них почали використовувати альтернативні джерела енергії та ресурсозберігаючі технології, 7 – освоїли нові види конкурентоспроможної продукції. Серед таких ТОВ «Малбі-Захід» «Галс-2000», «БФБ», «Розма», «Річка», ПП «Кліпсидра» та «Мелауда», «Чернівецька меблева фабрика», ВАТ «Чернівецький хлібокомбінат» та «Арніка», АТЗТ «Імпульс», СП «Мітаче», ПВКФ «Тонек», УВП УТОГ [20].

Упродовж останніх трьох років інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств є низькою і спостерігається стійка тенденція до подальшого зниження. Протягом 2007–2010 років кількість підприємств, що

ФІНАНСИ

займалися інноваційною діяльністю, зменшилася, а їх частка в загальній кількості промислових підприємств скоротилася з 11,5% до 10,7% (табл. 1).

Таблиця 1

*Інноваційна активність промислових підприємств України за 2007-2009 рр.**

Показники	Роки		
	2007	2008	2009
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	11,5	10,8	10,7
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,7	5,9	4,8
Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	2526	2446	2685
з них нові види техніки	881	758	641
Впроваджено нові технологічні процеси, процесів	1419	1647	1893
у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	634	680	753

*Складено за даними [7]

Позитивною тенденцією, однак, є помітне зростання кількості впроваджень нових технологічних процесів у вітчизняне виробництво у 2009 р. порівняно з 2007 р. – з 1419 до 1893 процесів відповідно. Слід підкреслити також негативну тенденцію, що склалася у формуванні джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України (табл. 2). Вона полягає у зростанні питомої ваги власних джерел фінансування інноваційної діяльності у загальній сумі витрат на реалізацію інноваційних проектів до 5% у 2009 р. порівняно з 2008 р., а також у значному зменшенні надходжень на фінансування інновацій від інших джерел.

Таблиця 2

*Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України за 2007-2009 рр.**

Показники	Роки					
	2007		2008		2009	
	Сума, млн.грн.	Питома вага, %	Сума, млн.грн.	Питома вага, %	Сума, млн.грн.	Питома вага, %
Загальна сума витрат	10850,9	100%	11994,2	100%	7949,9	100%
У тому числі за рахунок коштів:						
власних	7999,6	73,72%	7264,0	60,56%	5169,4	65,02%
Державного бюджету	144,8	1,33%	336,9	2,81%	127,0	1,60%
іноземних інвесторів	321,8	2,97%	115,4	0,96%	1512,9	19,03%
інші джерела	2384,7	21,98%	4277,9	35,67%	1140,6	14,35%

*Складено за даними [8]

Режим самофінансування підприємствами інноваційних проектів внаслідок обмеженості вільних коштів гальмує перетікання капіталів у високоефективні сфери виробництва, стримує реструктуризацію промисловості на користь високотехнологічних виробництв, перешкоджає підвищенню конкурентоспроможності інноваційних підприємств [9, с. 116], тому позитивним є зростання питомої ваги вкладів іноземних інвесторів на впровадження інновацій на промислових підприємствах України.

Необхідно додати також, що на фоні зазначених інвестиційно-інноваційних процесів відбулося падіння номінального ВВП до 948,1 млрд. у 2009 р., 949,9

млрд. у 2008 р. і скорочення обсягів надходжень від податку на прибуток підприємств: із 47,9 млрд. до 42,3 млрд. відповідно (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка ВВП та податку на прибуток підприємств у 2007-2009 рр.*

*Складено за даними: [2], [3], [4], [15], [16]

Зменшення обсягів надходжень від податку на прибуток підприємств відбулося не за рахунок впровадження податкових пільг, а внаслідок значного падіння обсягів промислової продукції та ВВП країни, відсутності реальних джерел фінансування дефіциту бюджету та стабілізаційного фонду [13, с.364].

З огляду на зазначене, підкреслимо, що інноваційна діяльність в Україні потребує значної державної підтримки і реалізація податкового механізму, зокрема, з метою її стимулювання, є особливо актуальною.

Погоджуючись із думкою багатьох науковців, зокрема А.В.Білюка [1], слід виділити такі принципи побудови податкового механізму стимулювання інноваційної діяльності підприємств:

- ❖ скорочення податкового тягаря інноваційних організацій є не цільовою функцією механізму стимулювання, а необхідною умовою для забезпечення інноваційного зростання економіки й, відповідно, податкових доходів бюджету в майбутньому за рахунок розширення податкової бази;

- ❖ оподаткування має відбуватися в межах новостворюваної вартості й не поширюватися на капітал, який інвестується в інноваційну діяльність.

У іншому випадку відмова від інноваційної політики може призвести до консервації накопиченого у країні інноваційного потенціалу та структурної деградації української економіки, а отже, запровадження інноваційної політики є безальтернативним. Цей фактор слід врахувати також, зважаючи на те, що Україна має намір інтегруватися до європейського співтовариства, забезпечити суспільний добробут європейського рівня [9, с.114].

Податкова система України характеризується низкою недоліків, які

гальмують інноваційну діяльність. Недосконалість вітчизняної податкової системи проявляється в таких аспектах: складність податкового регулювання; необґрунтована нерівномірність податкового навантаження на суб'єктів господарювання; непослідовність надання та відміни податкових пільг. Таким чином, неефективна податкова система призводить до ухиляння від податків, зростання тіньового сектора економіки, що, у свою чергу, призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету і є однією з причин дефіциту бюджетних коштів на стимулювання інноваційної діяльності. Значний вплив на фінансовий стан та інноваційну активність підприємства справляє податок на прибуток [14].

Застосування податкового механізму для створення сприятливого інноваційного та інвестиційного середовищ є особливо актуальним для країн, що розвиваються. На протигагу цьому, державна інноваційна політика, що проводиться в Україні, не відповідає принципам стимулювання інноваційного розвитку підприємств, які є ядром економіки держави. Отже, підвищення ліквідності економіки України, а також її конкурентоспроможності на міжнародному рівні можливе лише у разі прийняття раціональних управлінських рішень щодо стимулювання інноваційних процесів у державі, зокрема із використанням податкового механізму.

Список використаних джерел:

1. Білюк А.В. Формування податкового механізму стимулювання інноваційної активності як елементу державної політики економічного зростання [Електронний ресурс] / А. В. Білюк // Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2010_2/files/DU210_21.pdf
2. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2007 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Рахункової палати України. - Режим доступу: http://ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/1126693?cat_id=412
3. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2008 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Рахункової палати України. - Режим доступу: http://ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/1462353?cat_id=412
4. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2009 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Рахункової палати України. - Режим доступу: <http://ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16728123>
5. Диба В.М., Никифоров А.Є., Парнюк В.О. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / В. М. Диба, А. Є. Никифоров, В. О. Парнюк // Фінанси України. - 2009. - №5. - С. 78-86.
6. Закон України «Про інвестиційну діяльність.» № 1560-XII від 18.09.1991 [Електронний ресурс] / Законодавство України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>
7. Закон України «Про інноваційну діяльність.» № 40-IV від 04.07.2002 [Електронний ресурс] / Законодавство України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>
8. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні.» № 433-IV від 16.01.2003 [Електронний ресурс] / Законодавство України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=433-15>
9. Замасло О. Т. Податкове стимулювання інноваційного розвитку підприємств України / О. Т. Замасло // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2009. - №1. - С. 113 - 121.
10. Інноваційна активність промислових підприємств [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики - Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ni/iapp/iapp2009_u.htm
11. Максимова Л., Костіна Н. Бюджетно-податкова політика як чинник економічної безпеки України / Л. Максимова, Н. Костіна // Наука молода. - 2008. - № 9. - С. 97 - 101.
12. Наукова та науково-технічна діяльність. Джерела фінансування інноваційної діяльності

ФІНАНСИ

[Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

13.Пасічний М. Д. Система бюджетного регулювання економіки країни в умовах економічної кризи / М. Д. Пасічний // Теоретичні та прикладні питання економіки. - 2010. - №21. - С. 361 - 369.

14.Подлесна В. Г. Бюджетно-податкові засоби стимулювання інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / В. Г. Подлесна // Сайт Української академії банківської справи НБУ. - Режим доступу: http://lib.academy.sumy.ua/library/Article%5CPodlesna_2.pdf

15.Показники виконання зведеного бюджету України за 2007 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. - Режим доступу: http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?&cat_id=77643&stind=21

16.Показники виконання зведеного бюджету України за 2008 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. - Режим доступу: http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?&cat_id=77643&stind=11

17.Сергиенко Я. Проблемы финансирования инновационного процесса / Я. Сергиенко, А. Френкель, Г. Чубаков // Экономист. - 2006. - №11. - С.41- 51.

18.Скірка Н. Я. Стимулювання інвестиційної діяльності як чинник оптимізації структури економіки країни: теоретичні та практичні аспекти / Н. Я. Скірка // Науковий вісник НЛТУ України. - 2008. - №18.6. - С. 205-214.

19.Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. Проект. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Комітету з питань науки і освіти. - Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>

20.У Чернівцях торік інноваційні технології у виробництво впровадили 12 підприємств [Електронний ресурс] / Сайт Західної інформаційної корпорації. - Режим доступу: <http://zik.com.ua/ua/news/2010/01/13/211754>